

Politička analiza

*Sporazum o transatlantskome trgovinskom i
investicionom partnerstvu:
efekti na Bosnu i Hercegovinu i druge potencijalne
članice Evropske unije*

Sadržaj

1.	Uvod	3
2.	Pozadina Sporazuma o transatlantskome trgovinskom i investicionom partnerstvu	4
3.	Predloženi sadržaj Sporazuma o transatlantskome trgovinskom i investicionom partnerstvu	5
4.	Ekonomski efekti Sporazuma o TTIP-u na svjetsku ekonomiju i efekti na potrošače: bilateralna ili multilateralna dobit	8
5.	TTIP – nedoumice i kritike	10
6.	Efekti na zemlje potencijalne članice Evropske unije s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu	12
7.	Literatura	14

Ovu nezavisnu analizu je pripremila Vanjskopolićka Inicijativa BH (VPI BH) uz finansijsku pomoć Friedrich Ebert Fondacije. Pogledi izneseni u ovoj analizi su stoga pogledi VPI BH i ni u kojem slučaju ne oslikavaju poglede Friedrich Ebert Fondacije.

Kontakt: info@vpi.ba www.vpi.ba

Uz podršku:

Sporazum o transatlantskome trgovinskom i investicionom partnerstvu: efekti na Bosnu i Hercegovinu i druge potencijalne članice Evropske unije

1. Uvod

Sjedinjene Američke Države i Evropska unija objavile su 13. februara 2013. godine namjeru da pokrenu pregovore o *Transatlantskome trgovinskom i investicionom partnerstvu* (u nastavku teksta: TTIP) s ciljem proširenja bilateralnih trgovinskih tokova i investicija između ova dva ekonomska bloka. Cilj pokretanja strukturalnih ekonomskih reformi jeste davanje poticaja ekonomskom rastu i zapošljavanju, osobito u sektorima koji su od strateškog značaja za države potpisnice. Navedeni prioriteti ovog sporazuma uključuju: *umanjenje i/ili uklanjanje poreznih opterećenja, umanjenje barijera za investicije, sveopću liberalizacija tržišta i sl.*

Od dana objave pokretanja pregovora u ekonomskoj, političkoj i nevladinoj javnosti vode se debate o tome kakav će utjecaj imati ovaj sporazum na države potpisnice i na svjetsku ekonomiju. Dok jedni tvrde je sporazum logičan nastavak saradnje ovih dvaju ekonomskih blokova i da će imati pozitivne multilateralne efekte na svjetsku ekonomiju, drugi pak tvrde da će od njega profitirati samo potpisnice sporazuma (ili samo jedna strana), te da će se stvoriti dugoročni negativni efekti na svjetsku ekonomiju. Kritike se upućuju i u vezi s načinom vođenja pregovora, koji se odvijaju *iza zatvorenih vrata*, što daje poticaj kritičarima da problematiziraju budući sadržaj ovog sporazuma.

U svjetlu ovih dešavanja postavlja se pitanje – kakve će efekte proizvesti spomenuti sporazum na ekonomije potencijalnih članica Evropske unije koje nemaju pravo učešća u pregovorima, a čije je članstvo u Uniji sve izvjesnije? Hoće li se te države pronaći u situaciji u kojoj se njihove ekonomije neće moći nositi s izazovima na najrazvijenijem svjetskom ekonomskom tržištu ili će ovaj sporazum imati pozitivne ekonomske efekte na njihove ekonomije?

Ovom će se analizom predstaviti dosadašnje spoznaje o sadržaju i strukturi ovog sporazuma i dati kratak historijski pregled njegovog nastanka. Također se želi prikazati i potencijalne ekonomske efekte koje će navedeni sporazum proizvesti na bilateralnom nivou i na nivou svjetske ekonomije. Analiza će problematizirati i efekte na bosanskohercegovačku ekonomiju i na ekonomije susjednih zemalja koje su potencijalne članice Evropske unije.

2. Pozadina Sporazuma o transatlantskome trgovinskom i investicionom partnerstvu

Politički i ekonomski odnosi Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država već dugo su na visokom nivou razumijevanja i jakog partnerstva. Niz bilateralnih ugovora približio je ova dva bloka kao nikada ranije, što rezultira visokim trgovinskim razmjenama, harmonizacijama regulacija i visokom stopom investicija na bilateralnom nivou. Čini se da je logičan slijed događaja produbljene ovog partnerstva. Logičnost ovakvog poteza ogleda se i u sve dubljoj konsolidaciji ostatka svijeta, kao npr. NAFTA (*Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini – North American Free Trade Agreement*). Dublja konsolidacija ostatka svijeta u ekonomske i političke blokove za Evropsku uniju i Sjedinjene Američke Države može predstavljati problem, osobito imajući na umu snažan rast zemalja BRIK-a (Brazil, Rusija, Indija i Kina).

Dublja integracija dvaju najrazvijenijih ekonomskih blokova, koji generiraju 60% svjetskog GDP-a i koji su odgovorni za 37% svjetske trgovine u dobrima i uslugama (IMF – *World Economic Outlook*, 2013), zasigurno će oblikovati svjetski ekonomski i politički poredak u periodu pred nama. S okvirno 1.000 milijardi američkih dolara investicione i trgovinske razmjene na godišnjem nivou ova dva bloka pristupaju daljnjoj deregulaciji i integraciji svojih ekonomija.

Trenutni pregovori vode se na zatvorenim sesijama na relaciji Bruxelles – Washington s ciljem okončanja pregovora u 2014. ili 2015. godini. Pregovore vode 24 grupe sastavljene od predstavnika Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država. Pozicioni stavovi su razmijenjeni o ključnim poglavljima sporazuma, nakon čega bi trebalo da uslijede pregovori u pogledu harmonizacije stavova. U slučaju zaključivanja pregovora 28 država Evropske unije morat će odobriti sporazum na nivou Vijeća ministara EU-a, uz podršku Evropskog parlamenta. Potencijalni problemi mogu se javiti u državama članicama EU-a čiji ustavi predviđaju da za sporazum ovakve vrste nadležnosti pripadaju nacionalnim vladama, te da se takva odluka ne može donijeti na supranacionalnom nivou.

Iako se čini logičnom, daljnja integracija dvaju najvećih ekonomskih blokova u svijetu zahtijeva dublju integraciju kako bi se očuvao i generirao dodatni rast njihovoga GDP-a. Sjedinjene Američke Države i Evropska unija moraju razviti mehanizme kako bi dodatno osvježile svoje ekonomije, koje su već deceniju u fazi *kasne zrelosti*, tj. umjerenoga ekonomskog rasta i apsolutne stagnacije.

Kao najraniji datum implementacije ovog sporazuma spominje se 2017. godina.

3. Predloženi sadržaj Sporazuma o transatlantskome trgovinskom i investicionom partnerstvu

Kao i kod svakog sporazuma, tako i kod TTIP-a, sporazumne strane pokušavaju postići najprofitabilniji status za svoje ekonomije. Za obje strane mandat za pregovora treba da dovede do takvog ugovora koji će povećati trgovinske tokove i investicije između Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država. U konkretnom smislu ovo znači ukidanje tarifnih barijera i drugih poreznih opterećenja u prometu dobara i usluga.

Kako obje strane navode, strogi fokus će biti na stvaranju sistema održivog razvoja ekonomija potpisnica, poštovanje međunarodnih okolišnih propisa, standarda rada i prava potrošača.

Evropska komisija (2014) navodi sljedeća poglavlja za koja trenutni pregovarači imaju mandat:

Tržišni pristup

- **Tarife.** Primarni cilj ovog sporazuma je stvoriti okvir koji će izvršiti maksimalno umanjeње svih poreznih (tarifnih) opterećenja na transatlantsku trgovinu industrijskim i poljoprivrednim dobrima i uslugama, s posebnim osvrtom na najosjetljivije kategorije proizvoda. Trenutne transatlantske carinske tarife su relativno niske; prosječno iznose 5,2% za Evropsku uniju i 3,5% za Sjedinjene Američke Države (WTO). Bez obzira, međutim, na ovako niska trgovinska opterećenja, količina trgovinske razmjene između ova dva bloka je toliko velika da i ovakva porezna opterećenja predstavljaju teret daljnjem razvoju.
- **Pravila porijekla.** Jedan od ciljeva ovih pregovora je pomiriti pristupe Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država na temu pravila porijekla, kako bi se olakšala trgovina, ali ne i ugrozili interesi proizvođača iz država potpisnica.
- **Mjere trgovinske odbrane.** Cilj obje strane je uspostava mehanizama redovitog dijaloga o antidampinškome i antisubvencijskom djelovanju, ne dovodeći u pitanje regulacije i prava na takvo djelovanje koje propisuje Svjetska trgovinska organizacija (WTO).
- **Usluge.** Obje strane žele postići otvaranje svojih uslužnih sektora u minimalnoj mjeri koliko su do sada to uradile potpisujući druge trgovinske sporazume. U isto vrijeme obje strane će nastojati otvoriti svoj transportni sektor, kao jedan primjer deregulacije tržišta. Evropska unija želi postići da se stečene kvalifikacije kompanija iz EU-a poštuju i priznaju i na drugoj strani Atlantika, kako bi kompanije iz Evropske unije mogle poslovati na tržištu SAD-a pod istim uvjetima kao i domaće kompanije. Kako bi se ovakve politike realizirale, ova tema će podrazumijevati i razgovore o regulacijama na subfederalnom nivou vlasti (lokalni nivou) koje bi svojim propisima mogle zabranjivati ovakvu liberalizaciju.
- **Investicije.** Cilj je dosegnuti najviši nivo liberalizacije i zaštite investicija koji su pregovaračke strane postigle u dosadašnjim trgovinskim sporazumima. Ciljevi Evropske unije su usvajanje ugovora o jamstvu zaštite od eksproprijacije, zakona o slobodnom transferu fondova i zaštiti investicija EU-a u SAD-u. Cilj je usvojiti i mjere zaštite koje bi onemogućile zloupotrebe sistema i prava regulacije.
- **Javne nabavke.** Evropske kompanije čije poslovanje zavisi od javnih nabavki čine 25% GDP-a Evropske unije i upošljavaju više od 31 milion radnika. To znači da je cilj ovog sporazuma povećati pristup tržištu javnih nabavki za obje strane kako bi se povećale tržišne mogućnosti

kompanijama koje svoje poslovanje dominantno baziraju na javnim nabavkama. Ovaj proces bi podrazumijevao i povećanje transparentnosti natječajnih postupaka i oslobađanja od lokalnih pravila natječaja u procesu javnih nabavki.

Regulatorna pitanja i necarinske barijere

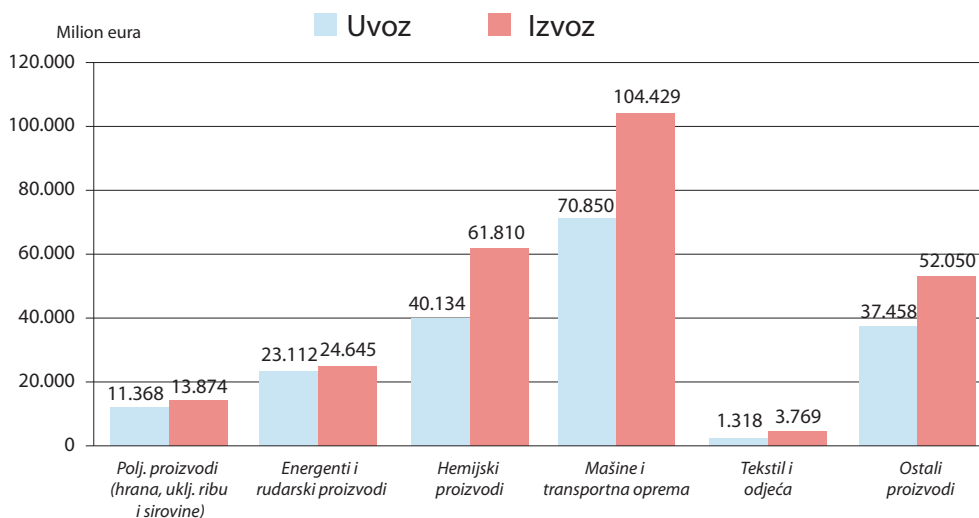
Obje strane smatraju da liberalizacija trenutnih regulacija omogućava najveću ekonomsku dobit za zemlje potpisnice. Najveće tržišne barijere u transatlantskom poslovanju nisu carinske i druge tarifne stope, već barijere koje se javljaju u tzv. *prekogrančnim* ili *lokalnim* propisima koji onemogućuju slobodno poslovanje. Primjer takvih barijera su različiti okolišni standardi za automobile. Trenutni proizvođači koji žele svoje proizvode prodavati na obje strane Atlantika moraju poštovati različite procedure i plaćati dvostruke takse da bi se njihovi proizvodi odobrili na oba tržišta. Cilj pregovora je umanjiti ili ukloniti ove barijere kako bi se omogućio lakši promet proizvodima i uslugama bez ugrožavanja trenutnih zdravstvenih, sigurnosnih i potrošačkih standarda.

S tim u vezi obje strane žele postići zajednički dogovor i oko usvajanja sanitarnih i fitosanitarnih pravila (zdravstvene i higijenske standarde za prehrambene proizvode).

Naizgled mala ali vrlo važna cjelina pregovora jeste postizanje regulativne kompatibilnosti sektorskih politika, kao npr. hemijska industrija, autoindustrija, ICT, farmaceutska industrija itd. Većina službenih dokumenata o TTIP-u ovu temu vrlo malo obrađuje. Sektorske politike, međutim, vjerovatno su najvažniji dio ovih pregovora koji će stranama potpisnicama omogućiti zaštitne mehanizme najrazvijenijih industrija. Sektorski sporazumi unutar TTIP-a uključivali bi sljedeće industrije:

- tekstilnu industriju
- hemijsku industriju
- farmaceutsku industriju
- kozmetičku industriju
- industriju medicinskih uređaja
- ICT industriju
- mehaničku i inženjersku industriju
- industriju pesticida
- sanitarnu i fitosanitarnu industriju
- autoindustriju

Slika 1 Robna razmjena EU sa SAD-om po sektorima (u milionima eura), 2011.

Izvor: Eurostat

Postizanje regulatorne harmonizacije tokom pregovora ne vrši se samo za proizvode, već podjednako i za usluge. Tema od posebne političke važnosti je harmonizacija propisa za sektor finansija, a s ciljem kreiranja zajedničkog okvira za ovu vrstu usluga. Ovim potezom bi zemlje potpisnice dodatno zaštitile svoja finansijska tržišta i učinile ih konkurentnijima na svjetskom tržištu.

Uslijed bitnih razlika u trenutnim regulatornim propisima država potpisnica cilj ovog sporazuma je postići tzv. *evolutivne klauzule*, koje će omogućiti progresivnu konvergenciju regulacija u vremenu nakon što sporazum bude implementiran. Ovakvom politikom se ne postiže samo harmonizacija postojećih regulacija, već i prevencija uvođenja novih regulacija. Tim mehanizmom bi se onemogućilo kasnije stvaranje barijera koje se upravo pokušavaju spriječiti ovim sporazumom.

Globalni trgovinski izazovi i mogućnosti u 21. stoljeću

U svjetlu potencijalnog utjecaja ovog partnerstva na svjetske ekonomske tokove ovaj sporazum će tematizirati i efekte koje će proizvesti na bilateralne ekonomske tokove u svijetu.

- **Prava intelektualnog vlasništva.** Evropska unija i Sjedinjene Američke Države smatraju da sporazum mora zaštititi trenutne standardne intelektualnog vlasništva i pokušati ojačati zaštitu ovih prava. S obzirom na trenutno visoke standardne u vladavini prava intelektualnog vlasništva primarni cilj pregovora neće biti podizanje standarda, već identifikacija polja gdje dolazi do odstupanja regulacija intelektualnog vlasništva.
- **Trgovina i održivi razvoj.** Obje strane namjeravaju tematizirati socijalne i okolišne aspekte trgovine i održivog razvoja. Temelj ovih pregovora će biti trenutno postignuti bilateralni sporazumi.
- **Ostali globalno relevantni izazovi i mogućnosti.** Kako bi ovaj sporazum zadovoljio dugoročne aspekte razvoja, obje strane će se zalagati za modernizaciju i pojednostavljenje trgovinskih običaja, olakšanje trgovine, natjecanja, modernizaciju državnih kompanija, razvoj maloga i srednjeg poduzetništva i transparentnost. Ovaj pristup podrazumijeva i konsultacije relevantnih interesnih skupina prije uvođenja regulacija i sagledavanje sveukupnog učinka na trgovinu i investicije.

Navedena poglavlja sporazuma su samo ona koja su dostupna javnosti. U naredne dvije godine može doći do uvrštavanja novih cjelina. Trenutno dostupne teme pregovora, međutim, pružaju nam sliku o cjelokupnom karakteru TTIP-a.

4. Ekonomski efekti Sporazuma o TTIP-u na svjetsku ekonomiju i efekti na potrošače: bilateralna ili multilateralna dobit

Dublja integracija dvaju najvećih ekonomskih blokova svijeta zasigurno će proizvesti ekonomske, socijalne i političke promjene. Trenutne analize ekonomskih posljedica implementacije ovog partnerstva su oskudne; tek ih nekoliko, koje su sačinile zvanične evropske istraživačke agencije, analizira dugoročne ekonomske posljedice. Međutim, tek u periodu koji je pred nama možemo očekivati ozbiljnije ekonomske analize koje bi obuhvatile ne samo ekonomije zemalja potpisnica već i efekte na zemlje izvan TTIP-a i svjetsku ekonomiju u cijelosti.

Pregled makroekonomskih efekata

	Djelimična implementacija: samo tarifne stope	Djelimična implementacija: samo usluge	Djelimična implementacija: samo nabavke	Sveobuhvatna implementacija: manje ambiciozne procjene	Sveobuhvatna implementacija: ambiciozne procjene
Promjena BDP-a					
EU, u milionima eura	23.753	5.298	6.367	68.274	119.212
US, u milionima eura	9.447	7.356	1.875	49.543	94.904
Bilateralni izvoz f.o.b.					
EU u SAD, u milionima eura	43.840	4.591	6.997	107.811	186.965
SAD u EU, u milionima eura	53.777	2.859	3.411	100.909	159.098
Ukupni izvor f.o.b.					
Dodatno – EU, u milionima eura	43.740	5.777	7.136	125.232	219.970
SAD, u milionima eura	57.330	5.488	5.942	142.071	239.543

Napomena: procjene tumačiti kao promjene u odnosu na projekcije za svjetsku ekonomiju za 2027. godinu

Kako navodi londonski Centar za istraživanje ekonomske politike (CERP, 2013), ekonomski efekti na ekonomije Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država bit će značajni. Centar predviđa da će implementacija ovog sporazuma rezultirati povećanjem ekonomije EU-a za 120 milijardi eura ili 0,5% GDP-a, a ekonomije SAD-a za 95 milijardi eura ili 0,4% GDP-a. To bi značilo da će TTIP imati permanentni efekat na povećanje bogatstva koje ekonomije EU-a i SAD-a mogu proizvesti.

Ukoliko dođe do pune implementacije TTIP-a, CERP predviđa sljedeće efekte na bilateralnom nivou ekonomija SAD-a i EU-a:

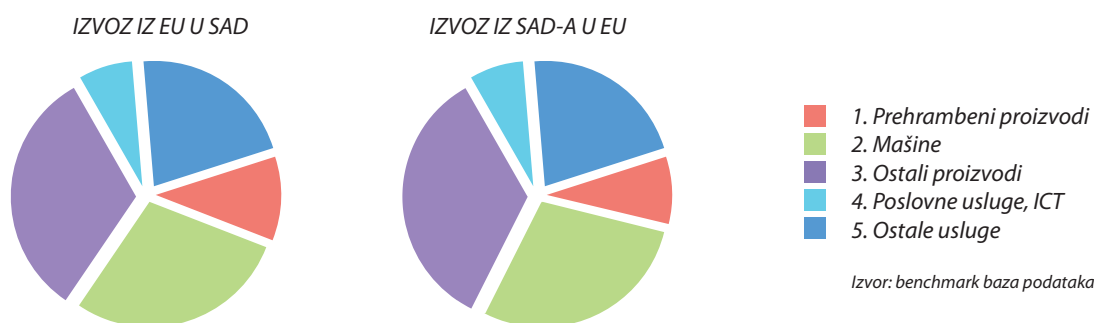
- Sveobuhvatna implementacija TTIP-a može donijeti značajne ekonomske efekte za ekonomiju EU-a (119 milijardi eura godišnje) i ekonomiju SAD-a (95 milijardi eura godišnje). Ovo bi značilo povećanje porodičnih prihoda (četveročlane porodice) u EU-u za 545 eura i 655 eura u SAD-u.
- Pozitivni efekti ovog sporazuma na ekonomije EU-a i SAD-a ne bi bili na račun ostatka svijeta. Nasuprot, liberalizacija tržišta Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država proizvela bi pozitivne ekonomske efekte na svjetskom nivou za 100 milijardi eura (CERP, 2013). Komentari iz zemalja koje nisu obuhvaćene TTIP-om razlikuju se, međutim, od stavova zvaničnog Washingtona i Bruxellesa. Tako npr. Wang Yiwei (*Renmin University*) tvrdi da će TTIP postati osnova za nova međunarodna trgovinska i investiciona pravila, sa čime će se promijeniti svjetski regulatorni okvir u segmentu trgovine i investicija. Zajedno sa TPP-om (*Transpacifičko partnerstvo – Trans-Pacific Partnership*) utjecaj na Kinu će biti veliki tako što će se povećati troškovi učešća na globaliziranom tržištu (Wang Yiwei).
- Rast prihoda ovih dviju ekonomija posljedica je povećanoga trgovinskog prometa. Izvoz EU-a u SAD skočio bi za 28%, što je ekvivalentno povećanju za 187 milijardi eura izvoza dobara i usluga iz Evropske unije. Generalno, izvozne aktivnosti bi se povećale za 6% u EU-u i 8% u SAD-u.
- Umanjenje carinskih i drugih trgovinskih opterećenja temelj je transatlantske trgovinske liberalizacije. Oko 80% pozitivnih efekata proizlazi iz ukidanja i smanjenja birokratskih trgovinskih elemenata i regulacija, kao i iz liberalizacije trgovine u sektoru trgovine i javnih nabavki.
- Povećanje nivoa ekonomskih aktivnosti i ekonomske produktivnosti na temelju ovog sporazuma rezultirat će pozitivnim efektima na tržište rada Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država. Ti će se efekti na tržištu rada osjetiti kroz povećanje prosječnih plaća i otvaranje novih radnih mjesta za niže kvalificiranu i kvalificiranu radnu snagu. Dinamika tržišta rada neće biti ugrožena ovim sporazumom, a procjene govore da će se kretati u granicama trenutnih normi. To znači da bi relativno mali broj uposlenika morao promijeniti profesiju ili industriju u kojoj radi (0,2-0,5% od ukupne radne snage EU-a).
- Sporazum će nedvojbeno imati pozitivne efekte na emisiju CO₂ i na korištenje obnovljivih izvora energije tako što će doći do dublje regulacije energetskog tržišta, a što je jedna od pregovaračkih cjelina TTIP-a.

U svome tumačenju ove studije Evropska komisija (2014) predviđa i niz specifičnih posljedica na ekonomije dvaju ekonomskih blokova, s posebnim osvrtom na Evropsku uniju. Ova analiza predviđa znatne pozitivne efekte za određene industrijske sektore EU-a:

- metalska industrija – rast izvoza do 12%,
- prehrambena industrija – rast izvoza do 9%,
- hemijska industrija – rast izvoza do 9%,
- generalna proizvodnja – rast izvoza do 6%,
- grana transportnih proizvoda – rast izvoza do 6%,
- autoindustrija – rast izvoza do 40%.

Važno je primijetiti da Evropska komisija u svojim tumačenjima spomenute studije predviđa najveći rast za autoindustriju. Ove prognoze mogu dati djelomičan odgovor na pitanje da li ovaj sporazum proizvodi pozitivne efekte samo za zemlje potpisnice ili i za širi ekonomski kontekst. Budući da oba ekonomska bloka predviđaju rast izvoza u sektoru autoindustrije, a pri tome potražnja za proizvodima ove vrste ne bilježi adekvatan rast da bi zadovoljila ove pokazatelje, postavlja se pitanje – na čiju štetu se prognoziraju ovakvi izvozni trendovi? Možemo pretpostaviti da je rast izvoznih aktivnosti ove industrije baziran na pretpostavci da će evropski automobili biti konkurentniji na tržištu Sjedinjenih Američkih Država od npr. japanskih ili korejskih modela, koji trenutno bilježe veliko učešće na tome tržištu.

Slika 2 Pregled bilateralne trgovinske razmjene prema projekcijama na temelju „benchmark“ pristupa (2027)

Evropska komisija (2013) predviđa da će doći do pozitivnih efekata na tržištu rada otvaranjem miliona novih radnih mjesta. Potpisnici ovog partnerstva prognoziraju ovakve brojke na bazi predviđenog rasta izvoznih aktivnosti.

5. TTIP – nedoumice i kritike

Od prvog objavljivanja plana pokretanja pregovora o TTIP-u kritike su bile mnogobrojne. Predstavnici civilnoga, nevladinog i akademskog sektora upućuju oštre kritike u pogledu mnogih aspekata ovog sporazuma. Njihova predviđanja govore da bi s njegovom implementacijom moglo doći do ugrožavanja potrošačkih, okolišnih, sanitarnih i sigurnosnih standarda.

Kako navodi prof. *John Hillary* (2013), izvršni direktor organizacije *War on Want*, obje strane priznaju da osnovni cilj ovih pregovora nije umanjene tarifnih stopa, koje su već sada na minimalnom nivou, već deregulacija tržišta s ciljem maksimizacije profita kompanija. Većina kritika se fokusira na jačanje transnacionalnih kompanija i negativne efekte koji proizlaze po potrošače. Hilary tvrdi da je osnovni cilj ovog partnerstva umanjene ili ukidanje trenutno postignutih okolišnih, sanitarnih i sigurnosnih standarda, zbog čega će potrošači najviše ispaštati. S druge strane, kritičari se uveliko usredotočuju na zaštitu potrošača u digitalnom svijetu. Prema njihovim tvrdnjama privatnost je ugrožena čak i u bankarskom sektoru uslijed veće deregulacije pravila finansijskog sektora, osobito u smislu razmjene potrošačkih informacija između kompanija na dvije strane Atlantika.

Liberalizacija javnih nabavki, smatraju kritičari, dovela bi do novog ciklusa privatizacije sektora koji su od vitalnoga nacionalnog interesa. Kako tvrde, daljnja liberalizacije sektora javnih nabavki dovela bi do

uništavanja maloga i srednjeg poduzetništva jer bi transnacionalne kompanije dominirale na tenderima.

Atlantic Community (2014), *think tank* za vanjsku politiku, identificira sljedećih pet tačaka zbog kojih bi TTIP trebalo zaustaviti u fazi pregovora:

- **Zaštita investicija.** Jedna od najvećih zamjerki ovom sporazumu je moguća implementacija posebnog rješavanja sporova između investitora i država, tzv. proces ISDS (*Investor-State Dispute Settlement*), koji bi kompanijama omogućio da poduzmu pravne radnje protiv država koje ih sputavaju u ostvarenju profita. Nevladina organizacija *Opservatorij korporativne Evrope* navodi da bi uvođenje ISDS-a omogućilo kompanijama iz SAD-a koje su investirale u EU da poduzmu pravne radnje na komercijalnim međunarodnim sudovima kad god smatraju da zakon iz sektora zdravstva, zaštite potrošača, okoliša ili socijalne zaštite koči maksimizaciju njihovog profita. Isto bi vrijedilo i za kompanije koje iz Evropske unije investiraju u Sjedinjene Američke Države. Navodi se da bi implementacija ovakvog sporazuma države potpisnice demotivirala da uvode progresivne zakone koji bi štitili potrošače jer bi troškovi sudskih sporova demotivirali države. Mnogi tvrde da je ova regulacija *trojanski konj* kojega transnacionalne kompanije pokušavaju uvesti u pregovore o TTIP-u.
- **Ugrožavanje suverenosti javnih sektora.** Dublja deregulacija pravila mogla bi dovesti do postepene privatizacije zdravstvenog sektora u pojedinim zemljama. Tako npr. pojedini stručnjaci iz Velike Britanije tvrde da bi moglo doći do privatizacije Nacionalnoga sistema zdravstvenog osiguranja Ujedinjenog Kraljevstva. Njemačka TTIP opozicija tvrdi da bi deregulacija mogla uništiti trenutne zakone o GMO-u (genetski modificiranoj hrani). S druge strane, Francuska je zabrinuta za održivost prehrambenoga i poljoprivrednog sektora.
- **Transparentnost.** Kritike o manjku transparentnosti javile su se od samog početka pregovora. Vođenje pregovora iza zatvorenih vrata na nivou Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država ne dozvoljava dovoljno društvenog dijaloga na temu TTIP-a. Skeptici tvrde da takvi zatvoreni sastanci između predstavnika SAD-a i EU-a, uz prisustvo poslovne zajednice, ne mogu značiti ništa dobro za krajnje potrošače. Mnogi tvrde da model po kojem će se finalni tekst prezentirati tek nakon što svi pregovori budu okončani neće ostaviti dovoljno prostora za eventualne korekcije i javne rasprave se neće ni održati.
- **Finansijske regulacije.** Skeptici tvrde da će TTIP neminovno dovesti do deregulacije finansijskog sektora na do sada neviđenoj skali. Integracija i deregulacija finansijskog tržišta dviju najvećih svjetskih ekonomija mogle bi države dovesti u još veću zavisnost o ovom sektoru. Procesi ponovne regulacije finansijskog sektora, koji su aktivirani početkom protekle svjetske finansijske krize, bili bi zaustavljeni.
- **Nepovoljni ekonomski utjecaji.** Pozitivne prognoze ekonomskih benefita za ekonomije Sjedinjenih Američkih Država i Evropske unije ne moraju biti tačne. Kako analize pokazuju, potpisivanjem sporazuma NAFTA sjevernoameričke države nisu dobile željene efekte u svojim ekonomijama. Kritičari tvrde da bi isti ekonomski efekti mogli uslijediti nakon uvođenja TTIP-a. Čak su određena predviđanja Evropske komisije pokazala da se mogu očekivati ekonomski šokovi u prvoj fazi njegovog uvođenja. Kritičari također tvrde da bi ekonomski efekti mogli biti drastično gori – slabljenje tržišta rada je samo jedan primjer. Određene analize pokazuju da su predviđeni ekonomski efekti rasta ekonomije za 0,01% kroz period od deset godina trivijalni i zanemarivi. S druge strane, efekti u zemljama trećeg svijeta bili bi katastrofalni. Implementacija TTIP-a dovela bi do izolacije određenih tržišta i proizvela negativne efekte na svjetske ekonomske tokove.

6. Efekti na zemlje potencijalne članice Evropske unije s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu

Efekti usvajanja *Transatlantskoga trgovinskog i investicionog partnerstva* na svjetsku ekonomiju prikazani su u prethodnom dijelu analize. Dok skeptici tvrde da će oni biti negativni, zvanični predstavnici država koje pregovaraju tvrde da će doći do pozitivnih efekata, koji mogu doseći i povećanje ekonomskih aktivnosti za 100 milijardi eura. U analizi efekata TTIP-a potrebno je shvatiti da posljedice mogu nastupiti na makroekonomskoj i potrošačkoj skali. Dok inicijalne analize makroekonomskih efekata za zemlje potpisnice i ostatak svijeta postoje, detaljne analize efekata na potrošače još nisu urađene. Bez obzira, međutim, da li na makroekonomskome ili potrošačkom nivou, države se moraju pripremiti na novu svjetsku paradigmu.

Regija zapadnog Balkana, koja se sve više približava Evropskoj uniji, u ovom kontekstu mora otvoriti društveni dijalog o potencijalnim efektima. Srbija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Crna Gora, Albanija i Kosovo nalaze se u fazi pregovora s EU-om, pa će vjerovatno u trenutku ulaska u Uniju ući i u *Transatlantsko trgovinsko i investiciono partnerstvo* ukoliko sporazum o njemu bude potpisan i ratificiran. U ovom trenutku mogu se izvući sljedeći zaključci o potencijalnim efektima na Bosnu i Hercegovinu, druge zemlje potencijalne članice Evropske unije, kao i zaključci o utjecaju na potrošače u ovim zemljama i šire:

- Sudeći po istraživanjima CERN-a (2013), efekti TTIP-a na nacionalne ekonomije država potencijalnih članica Evropske unije, tj. zemalja koje nisu uključene u pregovore o TTIP-u, mnogobrojni su. Trenutne analize pokazuju da bi dublja integracija i liberalizacija ekonomija Sjedinjenih Američkih Država i Evropske unije proizvela benefite za ove dvije ekonomije, ali i za ostatak svijeta. Ista istraživanja navode kako bi ovaj sporazum trebalo da rezultira povećanim rastom trgovinske razmjene, bruto nacionalnih dohodaka i pozitivnim kretanjima na tržištu rada. Za Bosnu i Hercegovinu i ostale države potencijalne članice EU-a to bi teoretski značilo bolje šanse za ubrzan ekonomski rast od trenutka ulaska u Uniju ukoliko one svoje ekonomije uspiju učiniti konkurentnijima.
- Do trenutka ulaska u Evropsku uniju Bosna i Hercegovina i druge države potencijalne članice moraju ojačati nacionalne ekonomije te usvajati i provoditi vlastite industrijske politike. U ovom trenutku sve države potencijalne članice nemaju razvijene industrije koje mogu biti konkurentne na tržištu Evropske unije, a kamoli na ujedinenome, bescarinskom tržištu SAD-a i EU-a. Stoga jačanje nacionalnih ekonomija mora biti prioritetni zadatak država potencijalnih članica, jer će ekonomska realnost ako TTIP bude usvojen, zahtijevati konkurentnije proizvode kao garant opstojnosti i razvoja nacionalnih ekonomija ovih država. S tim u vezi zemlje potencijalne članice svoju konkurentnost moraju graditi na komparativnim i kompetitivnim prednostima svojih ekonomija, naprimjer, jeftinijoj radnoj snazi, raspoloživim resursima, liberalnijim tržištima, konkurentnijem poslovnom okruženju i sl. Ovakvim pristupom države potencijalne članice mogle bi iskoristiti liberalizaciju investicionih procesa između SAD-a i EU-a tako što bi dio novih investicija preusmjerile u svoje ekonomije.
- Slobodan pristup tržištima Sjedinjenih Američkih Država i Evropske unije, koja broje 835 miliona stanovnika, izazov je za države potencijalne članice, ali i prijetnja. Razvoj nacionalnih ekonomija s ciljem razvoja konkurentnih proizvoda i usluga je od egzistencijalne važnosti za spomenute države. Trenutne analize efekata TTIP-a na ostatak svijeta pretpostavljaju pozitivne efekte, međutim, ovo treba primiti s rezervom. Postavlja se pitanje – kakve će efekte ovaj sporazum

proizvesti po industrije koje su dominantno izvozno orijentirane, kao npr. autoindustrija u Bosni i Hercegovini? Ukoliko dođe do smanjenja troškova uslijed trgovinskih i investicionih procesa između Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država, može doći do **slabije konkurentnosti domaćih proizvođača**. Zbog ovoga bi veliki proizvođači u autoindustriji mogli odlučiti da odaberu druge distributere, one koji se nalaze na području država obuhvaćenih TTIP-om. Iste pretpostavke vrijede i za prehrambenu industriju. Zbližavanje tržišta EU-a i SAD-a može dovesti do jačanja transnacionalnih kompanija koje bi osnažile svoju pregovaračku poziciju i time male proizvođače prehrambene industrije odvele u izolaciju, što osobito vrijedi za male ekonomije kao što je bosanskohercegovačka.

- Prethodne ekonomske integracije ukazuju da regije i države koje bilježe slabije ekonomske indikatore mogu očekivati veće benefite od razvijenih regija i država uslijed **povećanoga investicionog ciklusa**. Primjer ovakvog procesa je proširenje Evropske unije, koje je u novim članicama proizvelo investicijski rast uslijed konkurentnijeg poslovnog okruženja (jeftinije radne stane, raspoloživih resursa i sl). U slučaju ulaska Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, što bi podrazumijevalo i prihvaćanje TTIP-a (ukoliko bude usvojen), pametno bi bilo iskoristiti liberalizaciju investicija između SAD-a i EU-a. U ovom trenutku zemlje potencijalne članice mogle bi najviše profitirati od investicione liberalizacije uslijed atraktivnog tržišta za strane investitore.
- Države potencijalne članice koje usporeno koračaju prema Evropskoj uniji mogu očekivati **promjenu legislative u pretprijetnom procesu** zbog novih regulacija koje bi uslijedile s aktiviranjem TTIP-a. Ovo bi značilo veću deregulaciju tržišta i daljnju liberalizaciju tarifnih, sigurnosnih, sanitarnih i okolišnih propisa.
- Učešće u ovim pregovorima potencijalnim članicama EU-a nije omogućeno. Ukoliko te države žele **ostvariti utjecaj na ishod ovih pregovora**, morat će to uraditi neformalno – posredstvom država prijateljica koje su u Uniji.
- Službene analize Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država ukazuju da bi **efekti na potrošače** bili pozitivni. Protivnici sporazuma, međutim, tvrde da bi upravo potrošači pretrpjeli najveću štetu. Ugrožavanje privatnosti, jačanje transnacionalnih kompanija i ugrožavanje suverenosti javnog sektora samo su neki primjeri zašto *Transatlantsko trgovinsko i investiciono partnerstvo* treba analizirati s oprezom. Sve ove efekte koji bi nastupili na tržištima EU-a i SAD-a možemo očekivati i u državama potencijalnim članicama EU-a uslijed približavanja tih država Uniji.

LITERATURA

- **Akdag E.** (2013). A New Boost to Transatlantic Ties: The Transatlantic Trade and Investment Partnership and the EU-Turkey Customs Union, German Marshall Fund.
- **Centre for Economic Policy Research (2013)**, Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment.
- **Eliasson J. L.** (2014). What is at stake in the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). Assessing challenges and possible compromises, Saarland University.
- **Fahey E. & Curtin D.** (2014). A Transatlantic Community of Law: Legal Perspectives on the Relationship between the EU and US Legal Orders, Cambridge University Press.
- **Felbermayr G. et al** (2013). Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP), Betelsmann Stiftung.
- **Hilary J.** (2014), The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). A charter for deregulation, an attack on jobs, an end to democracy.
- **IMF (2013), World Economic Outlook, International Monetary Fund.**
- **Kupchan A. C.** (2014). The Geopolitical Implications of the Transatlantic Trade and Investment Partnership, German Marshall Fund of the United States.
- **Shayerah Ilias A. & Vivian C. Jones** (2014). Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) Negotiations, Congressional Research Service.
- **The Transatlantic Trade and Investment Partnership (2013)**, European Union Committee, 14th Report of Session 2013–14.

Članci i drugi izvori

- List of lead negotiators for the Transatlantic Trade and Investment Partnership, Office of the United States Trade Representative.
- Trans-Atlantic Free Trade: Merkel for EU Agreement with US - SPIEGEL ONLINE. Spiegel.de. 2006-10-02.